Comentariu

Basarab Constantin

Anul patriarhal al traducătorilor, o oportunitate pentru proiectul corpusului literar străromân

Recenta proclamare a anului 2019, la nivelul Patriarhiei Române, drept an comemorativ al traducătorilor de cărți bisericești[1], ne prilejuiește readucerea în discuție a unui proiect cultural de anvergură (cel puțin) națională, schițat acum patru decenii, dar care își așteaptă încă împlinirea. Ne referim la necesitatea întocmirii unui corpus de referință academică al literaturii străromâne (creația literară și paraliterară de expresie latină din bazinul Dunării de Jos, de-a lungul secolelor III-VII), literatură care este constituită într-o proporție covârșitoare din manifestări ale dezbaterii și creativității religioase creștine. Proiectul, așa cum spuneam, a fost schițat – oarecum paradoxal, având în vedere lipsa de sensibilitate a regimului trecut față de această dimensiune a spiritualității autohtone și universale – în penultimul deceniu al veacului trecut, când o serie de personalități laice și religioase, în frunte cu ierarhi precum Nestor Vornicescu sau Nicolae Corneanu, au readus în atenția publică fenomenul cultural străromân, creațiile prin care acesta s-a exprimat și personalitățile care l-au animat. Spunem ”au readus” pentru că unele elemente ale acestui fenomen erau cunoscute încă de dinainte de debutul perioadei post-belice, însă disparat, în contextul mai larg al unei culturi teologice oarecum universale, dar trebuie să admitem că semnificația specială a acestui fenomen pentru istoria și cultura națională, respectiv, pentru devenirile cultural-istorice ale macroregiunii central-est-europene, a fost receptată abia în anii de dinaintea transformărilor revoluționare ale aceluiași areal de la cumpăna mileniilor II și III.

Nu am dori să sugerăm, atunci când apreciem că acest proiect își așteaptă împlinirea, că în cele patru decenii scurse de la readucerea acestei problematici în dezbaterea cultural-academică, subiectul ar fi fost ignorat ori marginalizat. Dimpotrivă, eforturile de a readuce la lumină acest capitol prea multă vreme ignorat din devenirea noastră culturală au amplificat interesul publicului larg (într-o măsură, totuși, mult mai restrânsă decât a altor dezbateri de inspirație academică și, fără îndoială, mult sub gradul de importanță al temei), cel mai mare câștig acumulat fiind acela că investigarea subiectului a fost preluată, în cea mai mare măsură, de cercurile universitar-academice, fapt care a limitat abordările și distorsiunile de tip romantic sau extraștiințific. S-au realizat traduceri (nu multe, dar mai

1. Obiectivele anului comemorativ 2019, așa cum au fost ele stabilite de Patriarhie, sunt mai extinse, însă demersul nostru este legat de acest aspect particular.

https://biblioteca-digitala.ro

multe decât până atunci – și ne face plăcere să consemnăm și aici contribuția semnificativă adusă de unul dintre colaboratorii noștri de prim rang, prof. univ. dr. Dan Negrescu, care a consacrat temei capitole din câteva monografii de referință[2], precum și traduceri critice din unii autori străromâni[3]), s-au propus contextualizări, analize comparatiste ș.a.m.d. Totuși, caracterul disparat și nesistematic[4] al acestui efort rămâne vizibil – iar faptul că multe, prea multe alte proiecte de însemnătate cultural-academică majoră sunt tratate în mod similar nu-l putem accepta ca circumstanță atenuantă.

Indubitabil, cea dintâi țintă trebuie să fie identificarea tuturor[5] textelor autorilor străromâni (sau referitoare la aceștia, din surse contemporane lor) și realizarea unor traduceri critice referențiale în limba literară română actuală, cu explicitări de context și mutații semantice care să țină cont din start de o paletă mai largă de valori de întrebuințare academică: inevitabil de circumscriere teologică și de istorie a mentalităților, dar și sub aspectul istoriei procesual-evenimențiale, structuralismului social și instituțional, manifestărilor de sincretism cultural ș.a.m.d. Fără publicarea unei serii canonice, în sens academic, de traduceri în românește a acestui corpus de texte, care să fie accesibil comunității științifice din țară și din afară, nu credem că este cu putință ca actualul stadiu al cercetărilor – cantonat încă la nivelul cumulativ-empiric – să poată fi depășit. Celor cărora un asemenea comandament le poate părea redundant (în fond, o traducere critică implică raportarea la paradigme multiple), am vrea să le reamintim că exegeza românească dispune, într-o proporție covârșitoare, de tălmăciri din literaturile clasice latină și greacă făcute pentru uzul unidirecțional literar-filologic – așa explicându-se faptul că numeroase informații de mare valoare teoretică au fost sacrificate, neacademic spus, doar ca să iasă rima ori ca să fie ”salvat” un așa-zis stil original, *de facto* redus la aspectul său formal.

Inutil să mai spunem, aceste traduceri trebuie să vizeze textele respective în integralitatea lor, doar așa putându-se asigura o interpretare corectă și completă a lor. Desigur, procedând astfel, dimensiunea fizică, editorială, a unui atare corpus tinde să

2. Cităm, fără pretenția exhaustivității, volumele ”Literatură latină. Autori creștini” – 1996, ”Apostolica et Patristica” – 2002, ”Patristica perennia. Părinți de limbă latină” – 2004, ”Patristica perennia aucta. Părinți de limbă latină și scrierile lor” – 2012.
3. Așa este cazul, spre exemplu, cu Dionisie Exiguul, fragmentar publicat în revista noastră
4. Singura componentă care a dobândit caracter sistematic excede abordarea eminamente științifică și ține de procesul (în sine salutar) de canonizare și consacrare a sfinților (stră)români.
5. Acest ”tuturor” trebuie înțeles ca deziderat, desigur.

https://biblioteca-digitala.ro

devină riguros enciclopedică – pentru că, în afara deja consacratelor opusuri ale unor Ioan Cassian, Ulphilas, Iunius Soranus, Ioan de Tomis, Dionisie Exiguul, Theotim al II-lea de Tomis, ale așa-numiților călugări sciți etc., nici ele pe de-a-ntregul radiografiate, aici vor trebui să fie integrate și sinaxarele martirilor de la Dunărea de Jos, și actele sinodale (și nu doar a celor ecumenice) care au numărat printre participanți și daco-romani, și mărturiile altor personalități din cuprinsul universalității romane (romano-bizantine) despre autorii străromâni de la Dunăre și, deloc în ultimul rând, actele emanate de la administrația imperială centrală sau provincială, conexă acestora. Fie și doar datorită acestei perspective, un asemenea demers implică, în opinia noastră, un parteneriat al Patriarhiei, Academiei Române și Ministerului Culturii.

Poate că nu este de prisos să adăugăm, în încheiere, ce așteptăm de la această etapă a constituirii unui corpus unitar și de referință critică academică a autorilor străromâni. Punerea laolaltă a acestor inestimabile surse de informare privitoare la realitățile secolelor III – VII va fi de natură să furnizeze nu doar o imagine generală și consistentă a peisajului cultural-lingvistic de la Dunărea de Jos, din Antichitatea Târzie și zorii Evului Mediu (tranziția de la latina clasică la latina târzie și la latina orientală/străromână fiind efectiv comensurabilă pe această cale), ci și să nuanțeze radical modelele de cunoaștere actuală, iar în numeroase cazuri chiar să demoleze clișee de percepție care grevează încă înțelegerea epocii și macroregiunii (precum dispariția mediului urban, absența unor structuri politico-instituționale centralizate și capabile de inițiative decizionale locale ș.a.m.d.).

Proiectul de constituire a unui corpus academic de traduceri din străromână este o necesitate cultural-științifică majoră, iar marcarea, în 2019, a unui an consacrat omagierii traducătorilor de cărți teologice constituie o oportunitate de materializare ce nu trebuie ratată.

https://biblioteca-digitala.ro